

США), з них 10 монографій. До цього потрібно додати 29 наукових звітів, що зберігаються в архівах Одеського археологічного музею та ІА НАН України. Саме завдяки його наполегливості, незважаючи на несприятливі економічні умови, був введений до наукового обігу великий масив археологічних матеріалів, здобутих очолюваними Л.В. Субботіним новобудовними експедиціями. До цього часу він є незмінним виконавцем певних наукових планових тем ОАМ та активним пропагандистом знань з давньої історії та археології. Свідчення останньому — близько 200 науково-популярних статей у газетах та журналах.

Відзначимо ще одну цікаву неординарну деталь із біографії ювіляра. Паралельно з відданістю вивченню сивої давнини, він 50 років (від дня польоту Юрія Гагаріна) колекціонує філателістичні матеріали, що так чи інакше пов'язуються з космонавтикою. Його колекція є однією з найкращих не тільки в Україні, але й на теренах СНД, і не лише.

Побажаємо ж дорогому Василічу, як, щиро поважаючи, ласкаво звать його найближчі товариші та колеги, міцного здоров'я, творчої наснаги та дужого довголіття.

*О.М. ДЗИГОВСЬКИЙ,
А.С. ОСТРОВЕРХОВ, С.Б. ОХОТНИКОВ*

ДО 75-РІЧЧЯ БОРИСА МОЗОЛЕВСЬКОГО

У 2011 р. виповнилося б 75 років від дня народження Бориса Миколайовича Мозолєвського — відомого скіфознавця, кандидата історичних наук, який від 1985 р. і до своєї кончини 13 вересня 1993 р. очолював відділ скіфосарматської археології Інституту археології НАН України. Він прийшов у цей світ 4 лютого 1934 р. у степовому селі Миколаївка Веселинівського району на Миколаївщині. Шлях до археології Бориса Мозолєвського був складним. Маючи за плечима вісім років навчання у військових спецшколі та училищі, а після скорочення — ще багато років різноробочим і кочегаром, він заочно закінчив історико-філософський факультет Київського університету. Як він сам зізнавався, відчував гостру потребу розібратися в дійсності, що його оточувала, але бракувало знань законів історії і суспільства. Таким він був завжди — відчував відповідальність і причетність до всього у житті. *«Бо світ цей мій і в ньому все моє»*, — напише він пізніше. Ще в дитячі роки Борис відчув себе поетом, і поезія стала, поряд з археологією, справою його життя. За висловом дружини Віри Мозолєвської, поетичний талант, лягаючи на такий благодатний ґрунт як дослідження прадавніх пам'яток українського степу, в якому він виріс, зробив його передусім філософом. У на-

уці та поезії він прагнув дістатися глибин, сутності процесів. Тому брався за розробку таких кардинальних тем як соціальний устрій скіфського суспільства та етнічна географія Скіфії.

Ще на початку археологічної кар'єри Борис Мозолєвський зробив сенсаційне відкриття, яке увічнило його ім'я та уславило вітчизняне скіфознавство. 21 червня 1971 року, тобто 40 років тому, в кургані Товста Могила в м. Орджонікідзе на Дніпропетровщині він знайшов золоту пектораль — видатний витвір скіфоантичної тореветики і неоціненне джерело пізнання релігійно-міфологічних уявлень скіфів. У 70-і роки в Україні не було, мабуть, людини, яка не чула б про цю знахідку і про археолога Мозолєвського. Власне завдяки цій знахідці дослідникові вдалось утриматися в археології, що в ті роки було досить складно, особливо для поета бунтівної вдачі, який відверто висловлював свою громадянську позицію. І це не було сліпе везіння. Це була, як він сам скаже в книжці *«Скіфський степ»*, вистраждана одержимість, нелюдське бажання знайти, відкрити, здивувати себе і всіх, хто в нього вірив і не вірив... І доля виявилася прихильною до нього. Бориса підтримав директор Орджонікідзевського гірничозбагачувального комбінату Григорій Лукич Се-

Борис Мозолевський, 1970-і рр

реда, який теж захопився його мріями і надав техніку для розкопок та іншу необхідну допомогу. Потім пектораль об'їхала весь світ, багато людей спеціально приїждять до Києва побачити це диво, їй присвячено безліч наукових праць.

У 1979 р. Борис Миколайович видав ґрунтовне дослідження — монографію «Товста Могила», на основі якої 1981 р. блискуче захистив кандидатську дисертацію. Скіфські царські кургани стали темою його подальших наукових пошуків. У 1988 р. Мозолевський видав матеріали царського Мелітопольського кургану, дослідженого ще в 50-і роки його вчителем професором О.І. Тереножкіним. За декілька років він зібрав відомості про всі степові кургани царського рангу, об'їхав їх, склав каталог і вперше виокремив декілька осередків подібних пам'яток, з них два нові — біля Висуні в пониззі Інгула і біля Білогорська в Криму. Пізніше розкопки (на жаль, не завершені) кримських археологів підтвердили скіфську належність великих курганів Ак-Каї. Висунські кургани ще чекають дослідників. Важливе наукове значення мають дослідження Бориса Мозолевського щодо локалізації Герроса — місцевості з могилами скіфських царів, яку згадував Геродот. Він уперше обґрунтував «переміщення» могильників скіфських царів із Приазов'я до Нижнього Подніпров'я із переміщенням політичного центру Скіфії. Створена дослідником постійно діюча експедиція багато років провадила розкопки на такому кладовищі біля м. Орджонікідзе, розпочаті ще О.І. Тереножкіним, в експедиціях якого відбувалося ста-

новлення Мозолевського як археолога. Найзначущішими виявилися результати розкопок великих курганів Бабина, Водяна та Соболева могили. Вже після смерті Бориса Миколайовича ці матеріали були видані його помічником Сергієм Васильовичем Поліним, який продовжив і роботи Орджонікідзевської експедиції.

Друга велика наукова ціль Бориса Мозолевського — дослідження з етнічної географії Скіфії, його докторська дисертація, яку він не встиг завершити. До 70-річчя дослідника ця праця була підготовлена до друку завдяки зусиллям нинішнього керівника відділу археології раннього залізного віку С.А. Скорого. Цю роботу вирізняють серед інших глибоке знання археологічних джерел, багато з яких розкопані власноруч, місцевості, зокрема гідрографії регіону, — основи етнічної карти Скіфії. Наукові праці Бориса Мозолевського стали класикою скіфознавства, вони непідвладні часові. Окрім ґрунтовності, написані вони чітко і зрозуміло, бездоганною мовою — позначився, мабуть, досвід роботи у видавництві «Наукова думка», де Борис Миколайович редагував археологічні видання. Тисячі людей захоплюються книжкою «Скіфський степ» — поєднанням поезії та науково-популярних археологічних нарисів Бориса Мозолевського. У ній найповніше розкрилися дві грані душі натхненного співака і дослідника рідної землі. Але для всіх, хто знав Бориса Миколайовича Мозолевського, найважливішою була головна його риса — вміння зігрівати людей, щирість і широта душі. Це і співробітники відділу, його «діти», численні друзі та родичі, безліч добрих знайомих.

Душею він був у експедиції, на «14-м сооружении» біля річки Кам'янка поряд Орджонікідзе. Такого експедиційного табору — облаштованого всім необхідним, мальовничого і дуже гостинного — не було ні в кого, тому що в нього був Господар, великий трудівник, який все робив якнайкраще. І не лише для себе, для всіх.

*І коли упаду я десь на дорогах доби,
Попрошу я не пам'яті, не книжок і не слави, —
Ви прийміть назавжди мене, Базавлуцькі горби,
Сивий попел гарячий мій в золоті свої трав.*

Ці заповітні слова поета і археолога Бориса Мозолевського викарбовані на пам'ятній стелі, що стоїть серед експедиційного табору, під високим небом серед оспіваних ним степів («Люблю тебе, мій гіркий степе, солончаки та полини!...»), де назавжди залишилася часточка його світлої душі.